

УДК 37.016:78

Шпица Р.,

Київський національний педагогічний університет ім.
М. Драгоманова**ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ЗНАНЬ УЧНІВ 7–8 КЛАСІВ НА ІНТЕГРОВАНІХ УРОКАХ МУЗИКИ**

У статті розглянуто організаційно-методичну модель формування мистецьких знань учнів 7–8 класів на інтегрованих уроках музики. Виходячи зі змісту мистецьких знань учнів, обґрунтовано аксіологічний, тезаурусний та інтенціональний підходи, висвітлено педагогічні принципи та умови реалізації визначеної моделі. Запропоновано методику з 5 груп методів, які ефективно впроваджувались на трьох етапах педагогічного експерименту.

Ключові слова: мистецькі знання, організаційно-методична модель, аксіологічний підхід, тезаурусний підхід, інтенціональний підхід, методика.

Шпица Р. Организационно-методическая модель формирования художественных знаний учеников 7–8 классов на интегрированных уроках музыки. В статье рассмотрена организационно-методическая модель формирования художественных знаний учеников 7–8 классов на интегрированных уроках музыки. Именно такой урок имеет важное значение в учебном процессе.

Ключевые слова: художественные знания, организационно-методическая модель, аксиологический подход, тезаурусный подход, интенциональный подход, методика, интегрированный урок.

Shpitsa R. Organizational and methodological model of formation of artistic knowledges students' in grades 7–8 in the integrated music lessons. The article examines the organizational and methodological model of artistic knowledge of 7–8 classes integrated music lessons. The author points out a role and importance of integrated lesson as a condition for formation of artistic knowledge. Based on the content of art students' knowledge, grounded axiological, tezaurusnyy and intentional approaches highlighted pedagogical principles and conditions The methods of 5 groups of methods that effectively implemented in three stages pedagogical experiment.

Key words: artistic knowledge, organizational and methodological model, axiological approach, tezaurus approach intentional approach, method, integrated lesson.

Виховуючи та навчаючи школярів сьогодні за допомогою мистецтва, ми формуємо особистість майбутнього. Яким чином це здійснювати – питання, яке цікавить багатьох педагогів. Ціла плеяда вітчизняних науковців (О. Щолокова, Л. Масол, Г. Падалка, О. Чайковська, Н. Царьова, О. Соколова, В. Давидкіна та ін.) досліджували це питанням у сфері середньої та вищої школи. Разом з тим воно потребує окреслення детальнішого розгляду в період дорослішання учня. Підлітковий вік – особливий етап у становленні молодшої людини, тому вважаємо за доцільне говорити про перегляд і вдосконалення усталених педагогічних підходів, принципів, педагогічних умов і методів, які у своїй єдності сприятимуть ефективнішому формуванню мистецьких знань учнів-підлітків.

Теоретичний аналіз наукових джерел у ході дослідження дав можливість визначити мистецькі знання учнів 7–8 класів як сукупність відомостей з різних видів мистецтва, які є результатом пізнання, асиміляції, відображення художніх явищ у свідомості підлітка у вигляді понять, суджень та емоційно-ціннісного ставлення до них. Засвоєння та перетворення мистецької інформації у знання безпосередньо пов'язане з характеристиками підліткового віку та чинниками, які впливають на засвоєння знань школярів.

Зміст мистецьких знань учнів 7–8 класів концентрується у структурі, яка складається з двох компонентів: інформаційно-асимілятивного та емоційно-ціннісного, кожен з яких поділяється на 2 елементи. В інформаційно-асимілятивному компоненті виділяємо мистецький тезаурус і художнє мислення, а серед елементів емоційно-ціннісного компоненту вирізняємо емоційну реакцію на мистецькі твори та ціннісне ставлення до творів мистецтва.

Відповідно до означеної структури мистецьких знань школярів 7–8 класів було проведено діагностичний експеримент, який виявив необхідність створення організаційно-методичної моделі формування мистецьких знань учнів.

Метою цієї статті є теоретичне обґрунтування організаційно-методичної моделі формування мистецьких знань у школярів 7–8 класів на інтегрованих уроках музики.

Організаційно-методична модель спрямована на вдосконалення та збагачення мистецьких знань, виявлення зацікавленості та інтересу до уроків музичного мистецтва, забезпечення та розширення інтелектуальної сфери учня-підлітка, активізацію емоційної реакції та ціннісного сприйняття творів мистецтва та мистецьких явищ. Її складниками стали: мета, завдання, наукові підходи, педагогічні принципи та умови, чинники, форми, технології, методи, етапи, які є взаємопов'язаними та сприятимуть формуванню у школярів мистецьких знань на інтегрованих уроках музики.

Метою нашої організаційно-методичної моделі є формування мистецьких знань учнів 7–8 класів на інтегрованих уроках музики. Виходячи з поставленої мети, враховуючи структурні компоненти та елементи мистецьких знань підлітків, виділяємо такі **завдання**:

- сформувати інтерес, потребу в учнів 7–8 класів до спілкування з творами мистецтва;

- надати комплексні, системні мистецькі знання;
- розвинути вміння аналізувати твори, розуміти їхнє ціннісне значення та емоційно реагувати на них;
- створити організаційно-педагогічні умови для підвищення рівня мистецьких знань учнів.

Виконання поставлених завдань вимагало опори на наукові підходи, серед яких виділяємо основні: аксіологічний, тезаурусний та інтенціональний.

Сутність аксіологічного підходу розкривається через поняття «цінність». Проблема цінностей особистості школяра – одна з найскладніших і суперечливих проблем у сфері сучасного наукового знання. Значущість поняття цінностей як своєрідного організатора людської діяльності визначено багатьма науковцями у різних сферах. У мистецькій, зокрема, ця категорія посідає особливе місце, адже аксіологічний підхід передбачає формування ціннісного ставлення як до окремих мистецьких творів/явищ, так і до мистецтва загалом. А мистецтво, в свою чергу, впливає на формування цінностей дитини. На думку науковця В. Драченко, цінності – своєрідне внутрішнє джерело розвитку школяра, яке регулює зовнішню поведінку підлітка. А перетворення ціннісного потенціалу мистецтва сприяє кращому формуванню цінностей школяра [2, с. 92]. Отже, мистецтво сприяє формуванню цінностей, що впливають на поведінку учня. Цінності, як правило, розглядають у тісному взаємозв'язку з духовністю дитини. Саме в такому аспекті науковець О. Сипченко розглядає цю категорію. Разом з тим дослідник вказує і на те, що цінності прямо пропорційно залежать і від рівня виявлення учнями певного ставлення до дійсності, природи, творів мистецтва та мистецтва загалом [7, с. 187–194]. Саме так, на думку автора, формується ціннісна сфера школяра.

Відтак, опора на аксіологічний підхід при формуванні мистецьких знань школярів 7–8 класів допомагає збагаченню індивідуальної системи цінностей школяра. Вона твориться і закріплюється всім життєвим досвідом учня, через взаємодію його із зовнішнім оточенням. Ця система забезпечує стійкість особистості, визначає спрямованість потреб, інтересів і поведінки та визначає зрілість особистості. У цьому контексті предмет «Музичне мистецтво» повинен стати тим ґрунтом, на якому зростатиме мистецька система цінностей майбутнього старшокласника. Оскільки саме цей предмет, завдяки своїй емоційній складовій, виконує роль своєрідного посередника між школярем і його системою мистецьких цінностей, соціумом, Державою.

Не менш важливою є ерудиція молоді людини. Наразі, у мистецькій освіті особливого значення серед показників розвитку школярів набуває запас понять, що постійно актуалізуються та використовуються. Зазначимо, що мистецькі знання учня безпосередньо залежать від широти та повноти їх тезаурусу. Під тезаурусом науковці розуміють систему смислових кластерів, ієрархію семантичних макро- та мікроодиниць (понять, подій, смислів, знаків, формул) та їх смислових зв'язків. Вивчаючи це питання, психологи-науковці приходять до нетривіального розуміння тезаурусу особистості як показника розумового розвитку, рівня інтелекту [6, с. 69–73]. Науковець В. Луков акцентує увагу на тому, що широта «тезаурусу» прямо пропорційна знанням і досвіду людини, які вона отримала. Автора цікавить, як із суперечливого інформаційного матеріалу вибудовується тезаурусна картина світу. Саме її він вважає критерієм, який дозволяє встановити ступінь розвитку всього змісту і структури тезаурусу особистості [4].

Таким чином поняття «тезаурус» стає основною категорією *тезаурусного підходу*. Зацікавленість дослідників поняттям «тезаурус» у галузях і гуманітарних дисциплін створила сприятливі умови для введення його в музикознавство. Так, М. Калашник у своїй монографії ґрунтовно розглядає значення «тезаурусу» у музичній теорії та практиці. Вона трактує музичний тезаурус як «сховище музичних знань, які поділяються на категорії: знання музики та знання про музику» [3].

Розглядаючи питання передумов і сутності інтеграції в шкільній мистецькій освіті, концептуальних основ інтегрованого курсу «Мистецтво», Л. Масол торкається також і питання «мистецького тезаурусу» як фактора інтеграції. Вона визначає тезаурус як сукупність понять з певної галузі знань; сховище досвіду людини, а навчальний тезаурус – «своєрідний компас-орієнтир школярів у безмежному морі художніх понять і термінів, які так чи інакше звучать на шкільних уроках мистецтва та поза ними» [6, с. 43].

Враховуючи вищезазначене, хочемо зауважити, що завдяки тезаурусному підходу, мистецькі знання учнів 7–8 класів утворюють своєрідний «сплав» та існують за законами ціннісно-нормативної системи школяра. Сам підхід вважаємо одним із вагомих складників організаційно-методичної моделі формування мистецьких знань, що допомагає у побудові мистецької картини світу учня, яка поступово формується в їх свідомості.

В організаційно-методичній моделі формування мистецьких знань учнів 7–8 класів вважаємо за доцільне виділити *інтенціональний* підхід. Сам термін «інтенція» походить від латинського слова *intentio*, що означає намір, тенденцію, прагнення, спрямованість свідомості. Цей підхід у контексті нашого дослідження визначає саморозвиток учня згідно з власним проектом, шлях досягнення мети, реалізація себе, своїх можливостей, розкриття свого потенціалу. Така активна позиція підлітка-школяра знаходиться у тісному зв'язку з бажаннями, потребами та спрямованістю діяльності дитини.

Спираючись на завдання освітньо-виховного процесу, представлені Анджеєм Гофроном [1, с. 15–16], ми розробили завдання на основі інтенціонального підходу, що полягають у:

- формуванні у школяра дослідницької позиції у галузі мистецтва (певної тривалої тенденції до пошуку проблем і самостійного їх вирішення);
- плануванні пізнання мистецтва до отримання художніх знань про світ і про себе;
- створенні системи духовних цінностей на основі міжкультурних мистецьких здобутків;
- формуванні чуттєво-емоційної сфери, особливо інтелектуальних та естетичних емоцій, поява яких зумовлена спілкуванням з художніми творами.

У результаті вивчення та дослідження феномену «мистецькі знання», було з'ясовано доцільність орієнтування процесу формування мистецьких знань учнів 7–8 класів на інтегрованих уроках музики на такі педагогічні принципи: *послідовності та системності подання мистецької інформації; врахування психоемоційної здатності до сприйняття мистецьких творів; єдності аксіологічного, тезаурусного та інтенціонального підходів.*

Перший принцип – послідовності та системності подання мистецької інформації – передбачає послідовне інформативне збагачення знань і умінь учнів 7–8 класів з врахуванням концептуальних засад педагогічної теорії Дістервега «від простого до складного». Він уможлиблює актуалізацію не лише мистецьких знань, які були набуті учнями протягом шести років вивчення музичного мистецтва, а й образотворчого мистецтва, літератури, історії, географії, інформатики та ін. Разом з тим реалізація цього принципу потребує ретельного опрацювання кожного мистецького твору та аналізу мистецького явища. Однак таке вивчення творів не є відокремленим, а вивчається у контексті мистецтва загалом, що допомагає нівелюванню еклектичності знань і сприяє формуванню широкої мистецької картини світу школяра-підлітка. Саме послідовність і системність – основа міцних і ґрунтовних знань.

Таким чином, цей принцип передбачає цілеспрямоване поступове розширення обсягу мистецьких знань учня.

Принцип врахування психоемоційної здатності до сприйняття мистецьких творів передбачає залучення учнів до емоційного переживання творів мистецтва та явищ. Саме таке сприйняття – ключове у період підліткового віку. З опорою на цей принцип відбувається безпосереднє спонукання учнів до чуттєвого сприйняття, пізнання найкращих взірців світового мистецтва та усвідомлення необхідності набуття інформативних відомостей про твори та явища у мистецтві. На наш погляд, цей принцип ґрунтується на пізнавальній потребі підлітка, що супроводжується психоемоційною здатністю до сприйняття нової інформації стосовно джерел походження того чи іншого музичного твору, вивченні видової класифікації мистецтва, опрацюванні біографічних відомостей про композитора та епоху, у яку жив той чи інший митець, аналізі жанрового стилю творів мистецтва, різних епох та їхнє місце у світовому мистецтві.

Третій принцип – принцип єдності аксіологічного, тезаурусного та інтенціонального підходів – забезпечує комплексне пізнання, формування ціннісного ставлення до мистецтва, посилення спрямування свідомості дитини на розширення мистецького кругозору, прагнення реалізувати себе у соціумі та розкрити свій потенціал.

Вважаємо, що саме реалізація вищезазначених принципів як важливого складника нашої організаційно-методичної системи сприятиме ефективному формуванню мистецьких знань учнів 7–8 класів.

При формуванні мистецьких знань необхідним є врахування особистісних властивостей школярів-підлітків, їх психологічних якостей: мистецькі потреби, інтереси, емоційні реакції на твори мистецтва. Вони відіграють важливу роль у процесі становлення особистості учня. Саме тому у моделі формування мистецьких знань учнів 7–8 класів ми виділяємо суб'єктивні та об'єктивні чинники. *Об'єктивні* – вплив масової культури; вплив середовища (неформальні об'єднання, сім'я); вплив інтернет-технологій (Google-ефект); зміст програм і підручників з предмета «Музичне мистецтво» і «Мистецтво». До *суб'єктивних* відносимо вікові психофізіологічні особливості; процес формування Еґо-ідентичності; наявність художньо-естетичного досвіду; інтерес учня до уроку музики; здатність до узагальнення та аналізу, своєрідність емоційної реакції на музичний твір і його ціннісне сприйняття учнями 7–8 класів.

Означені положення та окреслені чинники стали основою для визначення педагогічних умов ефективного формування мистецьких знань підлітків. Серед них виділяємо:

- врахування психофізіологічних особливостей підліткового віку;
- забезпечення поліхудожності інформації;
- створення нетрадиційних форм навчання.

Хочемо наголосити на рівнозначності та важливості вищезазначених умов, які тільки у своїй сукупності ефективно сприяють формуванню мистецьких знань учнів 7–8 класів на інтегрованих уроках музики.

Вищезазначені положення стали ключовими для визначення трьох етапів формування мистецьких знань учнів 7–8 класів: інформаційно-підготовчого, мистецько-орієнтувального та контрольньо-узагальнюючого. На кожному з етапів використовувалися методи, які відповідали меті та завданням відповідного етапу. Було використано 5 груп методів: пошукові, методи рефлексії, ігрові, методи із застосуванням інформаційних технологій і методи контролю знань.

1) на першому, інформаційно-підготовчому, етапі використовувалися: «Мистецька карта знань», «Знайди зайвий мистецький термін», «Аукціон», «Мистецький пінг-понг», «Впізнай, хто це?», «Вірю – не вірю», «Слово зі скриньки», «Кліпмейкер», «Створення хіт-параду на шкільному он-лайн каналі», «День у музеї»;

2) другий етап, мистецько-орієнтувальний, характеризувався складнішими методами, серед яких: «Мистецький волейбол», «Найрозумніший», «Гіпермаркет», «Пекельна мистецька кухня», «Мистецький лабіринт», «Орел і решка», «Почуття», «Відомі імена та явища в історії мистецтва»; «Мистецька галерея» («*gallery of outstanding artists*»);

3) до контрольньо-узагальнюючого етапу увійшли методи: «Битва електронних словничків», «Редактор мистецького журналу», «Мистецька телевізійна служба новин», телемости, учнівські мистецькі вебінари,

карооке-трансляція, «Music-party», «Шкільне Євробачення», «Мистецький відбиток долони», шоу «Відомі імена та цікаві явища у мистецтві», «Мистецькі судові справи з суддею Музикусуриусом» і фасилітована дискусія.

Застосування представлених методів на основі принципів, підходів і педагогічних умов якісно вплинуло на формування мистецьких знань учнів 7–8 класів.

Таким чином, впровадження організаційно-методичної моделі є цілісним процесом. А спільне одночасне функціонування різних її елементів сприятиме якісному формуванню мистецьких знань учнів 7–8 класів на інтегрованих уроках музики, які, в свою чергу, є результатом пізнання, асиміляції, відображення художніх явищ у свідомості підлітка у вигляді понять, суджень та емоційно-ціннісного ставлення до них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гофрон А. Філософські засади сучасних європейських освітніх концепцій: автореф. дис. д-ра філол. ... наук: 09.00.10 / А. Гофрон. – К., 2005. – 16 с.
2. Драченко В. В. Виховання морально-ціннісних орієнтацій підлітків на творах світової художньої культури / В. В. Драченко // Проблеми виховання. – С. 85–92.
3. Калашник М. П. Музичний тезаурус композитора: аспекти вивчення : [монографія] / М. П. Калашник. – 2010. – 251 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : 94.158.144.72/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:179779/
4. Луков А. В. Фрактальность тезаурусов "Знание. Понимание. Умение" / А. В. Луков // Комплексные исследования: тезаурусный анализ мировой культуры. – 2008. – №9. – С. 45–57.
5. Масол Л. М. Теоретико-методологічні засади інтегрованого навчання мистецтва / Л. М. Масол [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://refdb.ru/look/3377390-pall.html>
6. Неволін І. Ф. Тезаурус – как показатель компетентности личности / И. Ф. Неволін, М. Ю. Позина // Вестник практической психологии и образования. – 2010. – №2 (23). – С. 69–73.
7. Сипченко О. До проблем формування духовних цінностей старшокласників / О. Сипченко // Гуманізація навчально-виховного процесу. Загальна школа. Вип. LVIII, Слов'янськ, 2011. – С. 187–194.

ВИМОГИ
до публікацій у
ЗБІРНИКУ НАУКОВИХ ПРАЦЬ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«Теоретичні питання культури, освіти та виховання»

До друку приймаються неопубліковані раніше матеріали: наукові статті, огляди, рецензії тощо, які відповідають тематиці Збірника.

Наукова стаття

має містити виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження, висвітлювати конкретне окреме питання з теми дисертації чи наукового дослідження, визначати науковий пріоритет автора, робити її матеріал надбанням фахівців.

Наукова стаття подається до друку в завершеному вигляді відповідно до вимог ВАК України (Див. Бюлетені ВАК України № 1, 2003 р.; № 2, 2008 р.; № 9 – 10, 2011 р.).

Перелік обов'язкових елементів статті:

- Постановка проблеми у загальному вигляді та визначення її зв'язку з важливими науковими чи практичними завданнями.
- Аналіз новітніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор.
- Визначення невирішених раніше питань загальної проблеми, яким присвячується означена стаття.
- Формулювання цілей статті (постановка завдань).
- Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів.
- Висновки з викладеного у статті дослідження, визначення перспектив подальших розвідок у цьому напрямі.

При написанні статті **необхідно дотримуватись певних правил:**

- назва статті має максимально стисло відбивати її основну ідею, думку;
- слід уникати стилю наукового звіту чи стилю науково-популярної статті;
- недоцільно ставити риторичні запитання; мають переважати розповідні речення;
- цитати у статті використовуються дуже рідко; необхідно зазначити основні ідеї, а після них у дужках указувати прізвища авторів, які уперше висловили їх;